

Een opmerkelijk dubbelmerk

Piet Smiesing (pk.smiesing@tiscali.nl)

Onlangs kwam ik in bezit van een pijpenkop, waarop naast een zijmerk ook nog eens een hielmerk was aangebracht. Aangezien het Goudse merken betreft, lijkt het mij interessant om hier wat meer aandacht aan deze bodemvondst te besteden.

De bodemvondst

In de omgeving van Woerden werd de volgende gedrongen ovoïde kop gevonden. Links zien we boven een met bladerkroon gekroonde vis over drie golfjes het lettermerk A:M:. Op de hiel vinden we bovendien het merk de gekroonde HE gestempeld. Op beide zijkanten van de hiel zijn Goudse wapens als bijmerk aangebracht, waarboven op de ongemerkte kopzijde nog net de S van "slegte" (mindere soort) leesbaar is.

Pijpenkoppen met een zijmerk werden, omdat dit type korte pijpen van mindere kwaliteit is, zelden geglaasd en geradeerd. Deze kop is echter aan de ongemerkte zijde keurig geglaasd!

De rand van de kop is bovendien nog afgewerkt met een radering. Door het ontbreken van een stuk uit de ketel is helaas niet meer te achterhalen of de gehele koprand een radering had. In de productiecentra zoals Gorinchem, Schoonhoven en Utrecht werd dit pijptype nooit geglaasd en zelden geradeerd. Daarom denken we dat deze pijp in Gouda werd geproduceerd.

Het merkenrecht

De merken van Goudse pijpen werd door het Goudse pijpenmakersgilde nauwlettend in de gaten gehouden. Door de teruggang in de pijpenmakerij in de tweede helft van de 18^e eeuw, liep het aantal Goudse pijpenmakers aanmerkelijk terug. Hierdoor kwamen in bepaalde periodes merken vrij of werden uit de gildenboeken geschrapt.

Bodemvondsten laten zien dat Goudse pijpenmakers, die wel of geen gildenbroeder waren, hier dankbaar gebruik van maakten. Dat ook gilden-

broeders gebruik maakten van vrijgekomen merken, getuigen de vondsten van pijpenkoppen van Jan van der Dus, die op de koppen van zijn pijpen naast zijn merk de kraan aan de ander zijde van de kop het vacante merk IVD plaatste. (Zie ook "Goudse dubbelmerken").

Zoeken we de merken van de gevonden pijpenkop op, dan bemerken we dat er met deze merken iets bijzonders aan de hand is. Het merk AM kwam, nadat het tot 1756 in bezit was geweest van de Goudse pijpenmaker A. M. Brem vacant. Het merk AM was van 1756 tot 1794 vacant. Het pijpenmakersmerk de gekroonde HE werd vóór 1768 zelfs geroyeerd! Later in 1782 worden beide merken als vacant genoemd.

In 1782 worden beide merken dus weer door het Goudse pijpenmakersgilde beschikbaar gesteld aan de gildenbroeders, maar daar werd toen geen gebruik van gemaakt. De maker van deze pijp was hiervan blijkbaar goed op de hoogte en gebruikte beide merken op zijn korte pijpen in de vrije periode van 1760 tot 1782 of 1794!

De gekroonde vis

Nog steeds zijn wij verzamelaars er nog niet achter, welke vis op deze populaire pijpen werd afgebeeld, de snoek, de zalm, of.....

Zo lezen we in "De uithangteekens": *"Op de Gedempte Oudegracht te Haarlem staan voor een huis drie gevelstenen; op den middelsten een Zalm, en daaronder in de gulden Salm en op ieder van de beide kleinere een Haring."*

"Dwars over den gevel leest men:

*"Al is de Salm een goede vis,
de Haring spant de kroon gewis"*

In zijn boek "Brakwater" dat Eibert den Herder als protest tegen de afsluiting van de Zuiderzee schreef, lezen we over de Zuiderzeeharing, die in enorme zwermen naar de toen nog zilte Zuiderzee trok om daar te paaien: *"Onuitputtelijk was de haringvoorraad in de Zuiderzee. Haring was het zilver van de Zuiderzee. Als er haring was, rolden de zilveren ridders of de rijksdaalders de Luttele en de Smeepoort van Harderwijk binnen. "Haring, haring, nieuwe haring!"- klonk het langs de Noordzeekusten, als de eerste bommen of loggers binnen liepen. "Haring, haring fuiken-haring!" klonk het eeuwen lang langs de Zuidwal, als de fuiken op de "knar" volliepen en de haring door de Zeepoort de stad werd binnengebracht. Men moet het gezien hebben, dat de visschers met laarzen tot onder de armen in schepen vol levende haring stonden om te beseffen wat haring had te beteekenen. Wie dat heeft gezien, vergeet de haring nooit weer."*

Kees Hana vertelt dat uit oude verhalen blijkt dat de mensen van toen geloofden dat haringkoningen de haringzwermen naar de paaiplaatsen in de Zuiderzee leidden.

“Die haringkoning is eeuwen lang het sprookjesdier van de haringvissscherij geweest, maar het lijkt wel of niemand der schrijvers hem ooit eens goed gezien heeft; waaruit we moeten besluiten, dat de auteurs zich nooit of heel weinig op zee gewaagd zullen hebben, anders hadden we niet tot vrij laat zulke vage beschrijvingen en volkomen onjuiste teekeningen van die beroemde en nuttige dieren gekregen. Maar intusschen is het wel gemakkelijk, die oude afbeeldingen eens door te kijken. Een paar eeuwen lang komen ze aldoor op hetzelfde neer: het zijn extra groote, doodgewone haringen, en omdat het nu eenmaal koningen van het visschenrijk zijn, dragen ze kronen op hun waardige koppen! Ze bestaan in allerlei uitvoeringen, te beginnen met heel goedkope diadeempjes en eindigend met zware Maxmiliaanskronen, zóó van den Westertoren in Amsterdam geplukt.”

Literatuur:

Duco, D.H., 2003. Merken en merkenrecht. Amsterdam

Hana, K. 1940. Van zee tot meer. Zwerftochten rondom de Zuiderzee.

Herder, E. den, 1944. Brakwater.

Lenep, J. van & J. ter Gouw, 1974 [facs.], De Uithangteekens, in verband met Geschiedenis en Volksleven beschouwd, tweede deel, p. 362 - 363

Smiesing, P.K., 1987, Een dubbelmerk uit Gouda, PKN nr. 38, p. 46 – 47

Oostveen, J. van & Bonnema, A., 1998., Goudse dubbelmerken, PKN nr. 81, p. 1002 – 1005

Meulen, J. van der, 2003., Goudse pijpenmakers en hun merken, Leiden

Verzameling te koop

*Ons mede lid Pieter Sijpesteijn wil zijn hele collectie verkopen. De collectie is zeer gevarieerd en bestaat naast kleipijpen ook uit verschillende tabacologia, pijpen van andere materialen, reclamemateriaal, zeer fraaie tabakspotten (zie PKN 124, april 2009), etc. Kijk ook even op onze website: **www.tabakspijp.nl** waar een uitvoeriger beschrijving is opgenomen. U kunt contact*